

Bakalářská práce

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**DIALOG KŘESŤANSTVÍ A MARXISMU V DÍLE
MILANA MACHOVCE**

Vedoucí práce: PhDr. Jan Samohýl, Th.D.

Autor práce: Adéla Radlová

Studijní obor: Humanistika

Forma studia: Prezenční

Ročník: IV.

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

31. března 2011

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Janu Samohýlovi, Th.D. za cenné rady,
ochotu, připomínky a metodické vedení práce

OBSAH

Úvod	6
1 Milan Machovec.....	7
1.1 Životopis	7
1.1.1. Mládí a studium.....	7
1.1.2. KSČ.....	9
1.1.3. Po roce 1989.....	10
2 Marxismus v pojetí Milana Machovce	13
3 Křesťanství v Machovcově díle	20
4 Dialog marxismu a křesťanství	26
4.1 Definice a složitost dialogu podle Machovce	26
4.2 Marxismus a křesťanství v dialogu.....	32
4.2.1. Marxismus a křesťanství v rozhovorech s Pöhlmannem	32
4.2.1.1. Marxistické a křesťanské pojetí boží existence	32
4.2.1.2. Víra v Boha nebo v člověka?.....	35
Závěr	37
Seznam použité literatury	39
Seznam příloh	41
Příloha I.....	42
Příloha II.	44
Abstrakt.....	47
Abstract.....	48

Úvod

Při výběru tématu bakalářské práce jsem se řídila především svým zájmem o problematiku ideologií v současném světě. Téma marxisticko-křesťanského dialogu mě velice zaujalo.

Témata křesťanství i marxismu jsou často řešeným tématem nejen posledních let. Křesťanství, vzhledem ke své dlouholeté tradici, na níž stojí celá naše současná civilizace, ovlivňuje lidstvo už na dva tisíce let. Marxismus je sice ideologický směr o mnoho mladší, ale jeho vliv na společnost je neopomenutelný.

Víme-li, na čem stojí základy křesťanství i marxismu, jen málokoho by napadlo, hledat v takto odlišných ideologiích společné prvky. Přesto se tak stalo a význačným autorem, který se tématem křesťansko-marxistického dialogu zabýval, byl český filosof Milan Machovec. Mnoho autorů se zabývá marxistickou ideologií a ještě mnohem více autorů se zaměřuje na křesťanství. Machovec je unikátní tím, že je spojuje.

Jeho jedinečné myšlenky spojení pojetí Boha s ideologií postavenou na materialismu asi mnohé překvapí. Ale proč by křesťan (nebo věřící příslušný jakémukoliv náboženství) nemohl zároveň uvažovat o politické ekonomii apod.? Vždyť víra v Boha nás pomáhá utvářet, ale celý život na této víře postaven není.

Hlavním zdrojem mi bude tištěná literatura, převážně Machovcova. Milan Machovec byl českým filosofem, českým autorem, jehož knihy potřebné pro tuto práci byly všechny napsané v českém jazyce. Vedle těchto publikací jsem použila i několik knih, jež se životem autora zabývají.

Posledním zdrojem byl internet. V dnešní době je tento zdroj informací pro většinu lidí nepostradatelný. I já užila některé informace z internetu, ale snažila jsem se toto využití minimalizovat, neboť u internetových prací existuje zvýšená pravděpodobnost nepřesných či zkreslených informací. Především z těchto důvodů jsem se zaměřila na tištěnou formu literatury.

Úvodem jsem se zaměřila na základní informace o Machovcově životě, neboť i ty nám snad přiblíží jeho myšlení. Právě u těchto informací pro srovnání využiji internetu kvůli nedostupnosti jiné literatury.

Dále jsem se ve své bakalářské práci zaměřila na vysvětlení pojmů křesťanství a marxismu v dílech Milana Machovce, abychom mohli vůbec hledat a pochopit dialog mezi nimi. Mým cílem bylo přiblížit jeho křesťansko-marxistické myšlenky a najít sloučení v onom dialogu.

1 Milan Machovec

1.1 Životopis

Milan Machovec se proslavil, spolu s Erichem Frommem a Ernstem Blochem, především jako představitel dialogu teologického a ateistického myšlení. V centru jeho pozornosti byla především česká filosofie a etika, etologie a ekologie, jimiž se podrobněji zabýval ve svých publikacích. Vlivem komunistického režimu nebyly v Čechách vydávány jeho knihy oficiálně, ale pouze ve formě samizdatu. Uznáván byl spíše v zahraničí, proto i jeho díla vycházela dříve tam.

1.1.1. Mládí a studium

Narodil se 23. srpna 1925 v Praze do rodiny středoškolského učitele. Rodiče mu poskytli přísnou katolickou výchovu. Matka ho vedla k myšlence, že náboženství stojí na stejné úrovni jako morálka. Přestože byl Machovec od dětství veden k náboženství, nebránilo mu to, aby se po negativním zážitku z druhé světové války a nacistické okupaci nezačal zajímat o marxistickou ideologii. Sympatizoval s křesťanstvím z pohledu marxisty.

Jeho zaujetí pro filosofické směry se formovalo již v dětství, kdy o Vánocích v první třídě přečetl Babičku a následně Staré pověsti české, k nimž se vracel každoročně. Následovalo období starých řeckých bájí, kde jej především zaujal Achilleus, a to v něm vzbudilo další touhu po mytologii a přemýšlení. V šestnácti letech byl ohromen Goethovým dílem Faust.

Pro humanitní vědy se rozhodl z mnoha důvodů, mimo jiné byl sám za sebe přesvědčen, že kdyby se přiblížil k řemeslu nebo k řízení auta, ohrozil by nejenom sebe, ale i okolí.¹

Středoškolského vzdělání dosáhl na vinohradském gymnáziu, kde byl jeho třídním profesorem Otakar Klíma, jenž dával důraz na přísnou metodologickou kritičnost. Své vzdělání pak rozšířil na konzervatoři studiem klavíru.²

¹ Srov. ŽDĀRSKÝ, Pavel. *Hovory s Milanem Machovcem*. 1. vydání. Praha: Akropolis, 2008. s. 148.

² Srov. *Slovník českých filozofů*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1998. s. 359.

Podle jeho slov byl jeho život naplněn až ve chvíli, kdy ho otec zavedl do tehdejšího emauzského kláštera. „To, že jsem se v životě zajímal se stejným nadšením o sv. Augustina i o Karla Marxe, později Husa a Konrada Lorenze, je hlavně výsledkem zážitku benediktinského kláštera v Emauzích a jeho bohaté latinské liturgie doprovázené hrou na varhany a zážitku Wagnerova Lohengrina.“³

V dospělosti na Lohengrina vzpomíná i ve svých rozhovorech, kde jeho vliv popisuje asi takto: „Slyšel jsem hudbu, která líčí tajemství příchodu čehosi svatého mezi nás ubohé smrtelníky – rytíře svatého Grálu, který přijde, snaží se o dobro, snaží se pomáhat, ale není mu porozuměno a zase se nakonec musí vrátit. Zažil jsem tragický konec kladného hrdiny... Později jsem pochopil, že se mi v lecčems ukazoval archetyp mého vlastního života – budeš se snažit, budeš mít pár lidí, kteří tě budou mít rádi, ale v celku neprorazíš, odejdeš a skončíš stejně jako ten Lohengrin v neznámu.“⁴

Tyto zážitky byly v ostrém kontrastu se světem okolo něj. Měl pocit, že ve velkých dílech Mahlera, Thomase Manna a Dostojevského může najít ten pravý život a to, co se mu zjevuje v televizi a na školách, jsou pouze nepodstatné aspekty života – to skutečné nalezneme ve zmíněné literatuře.

Po ukončení gymnázia roku 1944 krátký čas učil na obecné škole v Brandýse nad Labem. Dále pak pokračoval ve svém vzdělání na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, v oboru filosofie a klasické filologie.

Pravděpodobně ovlivněn Zdeňkem Nejedlým (1878-1962), jehož vliv se projevil i v tvorbě, vstoupil na počátku roku 1948 do KSČ. „Doufal ve spojení Masarykovské demokracie se socialismem.“⁵

Po absolvování doktorského titulu nastoupil v roce 1948 dvouletou vojenskou službu. Zde se poznal s Milanem Munclingerem (1923-1986), svým dlouholetým přítelem. Volný čas trávil četbou Hegela a Marxe. Nechával se inspirovat marxistickou ideou o uspořádání státu. Nepřijímal však všechny její myšlenky.

Po ukončení vojenské služby se oženil se svou studentkou Markétou Hajnou (1932-1978), s níž měl dvě děti, syna Martina (*1956) a dceru Helenu (*1962). Nastoupil v pozici odborného asistenta na Vysokou školu politických a hospodářských věd,

³ Srov. ŽDÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 188.

⁴ Tamtéž, s. 115.

⁵ Milan Machovec [online]. 2010 [cit. 2010-12-08]. Životopis. Dostupné z WWW: <<http://milanmachovec.cz/>>.

později i na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde roku 1953 habilitoval při katedře dějin filosofie. Mezi jeho žáky patřil např. Zbyněk Fišer (Egon Bondy), Václav Bělohradský či Jan Palach.

1.1.2 KSČ

V padesátých letech Machovec stále častěji kritizuje stávající komunismus. Tehdy se ve svých kritikách odvolává především na Marxe, nesouhlasí s hegelovskou dialektikou a nadosobní dějinnou zákonitostí bez lidské aktivity.⁶

Machovec vnáší mezi marxisticky orientovanou vědu dialog ateistů a křesťanů. Touto problematikou se zabýval v díle *Ježíš pro moderního člověka*. I když byla tato kniha v České republice vydána nejprve v samizdatu (1972) a oficiálně až v devadesátých letech, vycházela od začátku v mnoha jazycích téměř po celé Evropě.

V šedesátých letech (62-68) se Milan Machovec účastní marxisticko-křesťanského dialogu na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Zval na fakultu mnoho osobností z obou směrů. Významným příspěvkem pro dialog byla konference v Mariánských Lázních roku 1967, pořádané ve spolupráci s Paulus-Gesellschaft a za účasti českých i zahraničních marxistů (např. R. Kalivoda, M. Průcha), stejně jako křesťanských představitelů (např. J. Metz a J. Moltmann). Zabývali se například problematikou tzv. vědeckého ateismu.⁷

Na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy založil seminář Dialog ateismu s náboženstvím, který rozpoutal mnoho diskuzí i v západním světě. V druhé polovině šedesátých let přednáší o T. G. Masarykovi, o kterém později vydává studii (březen 1968). Přednáší také jako hostující profesor Vídeňské univerzity a i na dalších zahraničních univerzitách.

Pořádal semináře, kterých se účastnili významní filosofové (př. Erich Fromm) a teologové (př. Karl Rahner). Milan Machovec se zúčastňoval filosoficko-teologických diskuzí po celém světě, především ale v Německu vzhledem k tomu, že plyně ovládal německý jazyk.

⁶ Srov. Nezapomeňte.cz : Jaké to bylo před rokem 1989 [online]. 2009-04-02 [cit. 2010-12-08]. Milan Machovec. Dostupné z WWW: <http://www.nezapomente.cz/view/milan_machovec>.

⁷ Srov. *Česká filozofie ve 20. století. 1, Směry, osobnosti, problémy*. 1. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. s. 161.

V roce 1968 se stává profesorem na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, členem Société européenne de culture a předsedou Společnosti pro lidská práva.

Jako jeden z účastníků „Pražského jara“ sepsal 22. srpna 1968 vyhraněný protest proti okupaci, který se rozšířil do celého světa. Tehdejším režimem byl nucen k odvolání tohoto textu, což ale odmítl, a proto byl později perzekuován (1970), tedy vyloučen z KSČ, donucen k opuštění univerzity a odvolán ze všech vědeckých a kulturních funkcí. Část roku 1969 přednášel ve Spojených státech a Kanadě. Ještě téhož roku se vrátil s manželkou, synem a dcerou zpět do Prahy. Pro spolupráci s disentem opustil svoji rodinu, rozvedl se s manželkou Markétou Machovcovou a usadil se v jednopokojovém bytě. Snažil se tak svou rodinu ochránit před stíháním režimem. Stal se závislým na tajné podpoře. Během těchto krušných let neměl možnost využívat lékařské péče, což se později výrazně podepsalo na jeho špatném zdravotním stavu.

Začíná se živit soukromými hodinami němčiny, latiny a klavíru, později přijímá místo varhaníka v kostele sv. Antonína na Strossmayerově náměstí v Praze. Od roku 1975 pořádá „bytové semináře“.⁸ Mezi žáky bytových seminářů patřil i budoucí ministr vnitra Jan Ruml a jeho náměstek Martin Fendrych.

Přes veškeré těžkosti způsobené režimem podepsal mezi prvními signatáři Chartu 77 a stal se tak ještě více politicky nevhodnou osobou. K tomu všemu jej v roce 1978 zasáhla smrt jeho bývalé ženy Markéty.

Vzhledem ke svému angažování i na zahraničních univerzitách byl za svou mimořádnou činnost oceněn titulem doctor honoris causa bernskou univerzitou a také se stal členem předsednictva Společnosti T. G. Masaryka (1987).

1.1.3 Po roce 1989

Koncem 80. let se v tehdejší Československé socialistické republice schylovalo k pádu režimu, což vyvrcholilo demonstrací v lednu 1989. Tato demonstrace, na níž Milan Machovec vystoupil s projevem na Václavském náměstí, předcházela samotné sametové revoluci. Vyzdvihl nejen osobnost Jana Palacha, ale např. i nenásilnou tradici Mahátmy Gándhího. Listopadovou revoluci strávil ve společnosti studentů, chodil na

⁸ Po roce 1968 byl Milan Machovec členem disentu a od roku 1975 pořádal bytové semináře. Přednášel v těchto seminářích desítkám lidí, kteří pak Machovcovy postoje pomocí nahrávek šířili dál různě po státě. Machovec tím projevoval svou svobodu a nezávislost na tehdejším režimu.

demonstrace a účastnil se večerních politických diskuzí v divadlech. Po sametové revoluci a následujícím pádu socialistického režimu byl rehabilitován a mohl se vrátit na Karlovu univerzitu.

Po pádu režimu a uvolnění situace ve státě se Machovec roku 1990 vrátil na svou pozici na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy a zároveň se aktivně zapojil do probíhajících diskuzí o organizaci nově vznikajícího státu. otcovy postoje, otcovi postoje

Když mu to jeho nalomené zdraví dovolilo, učil studenty vyhledávané předměty jako např.: Úvod do filosofie, Dějiny křesťanství, Filosofie jako centrální problém ekologické hrozby, T. G. Masaryk, Etika...

Svémi postoji se vymykal tradičnímu pojetí filosofie. Přestože byl kolegy spíše kritizován, mladší generace byla jeho myšlenkami nadšená. „Jeho přednášky byly osobitým koktejlem, v němž se mísila filologie s filosofií a historie s mýty a teologií.“⁹

Machovec coby zastánce feminismu prosazoval ve filosofii užití spíše ženského principu, to znamená, že kladl důraz na lásku, naději, svědomí. Díky této myšlence si získával obdiv především u posluchaček a čtenářek. Za jeden z nedostatků současné společnosti označuje vysokou maskulinitu společnosti. Po celý život tuto teorii prosazoval, avšak ve své vlastní rodině zásady feminismu neaplikoval.

V posledních letech života měl stále větší strach ze vzrůstajících ekologických problémů a jejich následků. Všiml si ekologických jevů, které nepříznivě ovlivňují lidský život. Největším rizikem jsou nukleární zbraně, s jejichž vznikem vzrůstá nebezpečí vlastního sebezničení. Nebyl by to pravý filosof tělem i duší, kdyby se touto ekologickou problematikou nezabýval.

Roku 2000 mu byl propůjčen Řád T. G. Masaryka III. třídy za významný příspěvek české filosofii a odvahu v době politického útlaku.

V jednom rozhovoru se k otázce své smrti vyjádřil: „Smrti se člověk nemusí bát, to se každému podaří hned napoprvé“¹⁰. Proto by si přál zemřít „Nejraději s –,Vive la liberté!‘- na rtech. To se mi však nepodaří. Tak snad při přednášce. Aby můj poslední pohled patřil nohám nějaké krásné studentky.“¹¹

⁹ Nezapomeňte.cz : Jaké to bylo před rokem 1989 [online]. 2009-04-02 [cit. 2010-12-08]. Milan Machovec. Dostupné z WWW: <http://www.nezapomente.cz/view/milan_machovec>.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. 1. vydání. Praha: Akropolis, 2008. s. 117.

Zemřel dne 15. ledna v nedožitých sedmdesáti osmi letech. Na vlastní žádost byla na jeho pohřbu dne 22. 1. 2003 odříkána pomocným biskupem Pražským, Václavem Malým, Modlitba Páně.

Za vzory Machovcova myšlení nalezneme humanistickou tradici Jana Husa, sv. Augustina, T. G. Masaryka, Dobrovského, Palackého a mnoho dalších. S oblibou citoval myšlenku T. G. Masaryka „neuznávám filosofii, která se nezajímá o chleba“.¹² Podle Milana Machovce je filosofie k tomu, aby pomohla najít lidem smysl života, harmonii v duši a štěstí.

Je snadné odsoudit Marxovy myšlenky, zvláště pro ty, jenž o jeho díle nemají žádné povědomí. Správně bychom si ale při jeho posuzování měli nejprve uvědomit, co skutečně pochází z Marxovy hlavy, a co je jen přidané jeho pokračovateli. Stěžejní Marxova myšlenka se opírá o představu „jakési mravně vyšší, duchovní motivace“ po vzoru svých oblíbených autorů Goetheho a Shakespeara, která bude stimulovat lidi k mravnějším postojům než pouhá motivace finanční, hmotná. Marxovi následovníci tuto vyšší motivaci opomenuli, a tak se stala nástrojem zhoubného systému. Vytýkat nedostatky Marxovy teorie by bylo chybným úsudkem, šlo jen o špatné pochopení nebo zneužití jeho záměru. Marxovi šlo především o odstranění utrpení ve světě.¹³

Nechával se inspirovat mnoha filosofickými osobnostmi. Z těch nejvýznamnějších to byl Sokrates, Albert Schweitzer, Konrad Lorenz, papež Jan XXIII. Mahátma Gándhí jej inspiroval natolik, že jeho myšlenky použil v již zmíněném demonstračním proslovu. Jeho nevyčerpatelná energie hledat pravdu a pokládat si další a další otázky byla oceňována nejen studenty. „Podle něho je proto filozofovým osudem nutně si připadat ‚jako na cestách Gulliverových‘, kde má člověk co do činění jak s jevy nepatrnými, tak i obrovského významu.“¹⁴

¹² ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem.*, s. 189.

¹³ Srov. MACHOVEC, M. *Filosofoie tváří v tvář zániku*. Brno: "Zvláštní vydání--", 1998. s. 279.

¹⁴ Nezapomente.cz : Jaké to bylo před rokem 1989 [online]. 2009-04-02 [cit. 2010-12-08]. Milan Machovec. Dostupné z WWW: <http://www.nezapomente.cz/view/milan_machovec>.

2 Marxismus v pojetí Milana Machovce

V době Machovcova narození se naše země nalézala v rozkvětu. Tomu ale měl být brzy konec, blížil se rok 1938, s nímž přišla nacistická okupace. V pozadí těchto událostí vyrůstal mladý student Milan Machovec. Pozice západního světa, která tehdejší Československo „obětovala“, vedla mnohé lidi k jeho odsouzení. Demokracie západu se najednou zdála prázdným slovem nejen pro Machovce. V tomto těžkém období nachází útěchu v díle Karla Marxe. Od této doby se stává marxistou, jímž zůstane až do konce svého života, přestože původní nadšení pro marxismus získává z averze k západní demokracii.

Machovec ale nebyl typickým marxistickým soudruhem. Neodvolával se jen na Marxovo dílo, protože i Marx se zabýval a odvolával na řeckou kulturu a německou filosofii. Podotýká, že Marxe je nutno chápat i v kontextu s tím, z čeho on vycházel a bez těchto souvislostí se vytrácí pravý Marxův význam.

Je rozdíl mezi tím režim nenávidět a bojovat proti němu. Nejde zde o boj proti vyšší vrstvě. Zmíněné vrstvy nebývají schopny uvědomovat si veškeré následky svého počínání oproti autorům, kteří si své činy uvědomují do detailů. Je lhostejné, umíte-li na veřejnosti mluvit a lid lživě přinutit k činům dle nějaké ideologie. Mnohem riskantnější je, pokud se tyto pokleslé myšlenky objeví ve veřejných komentářích vůdců těchto ideologií, což má za následek mystifikaci těch jedinců, jenž tímto hnutím žijí.“¹⁵

Od 19. století se stále více rozmáhá jev vzájemného nerespektování se. Tato intolerance vzniká různě a má proto i různé důsledky. Jedná se o proces vyspělého ducha, který vede k nadřazování jedince, jenž své moci tyransky zneužívá na úkor obyčejného člověka. Přestože jsou tato hnutí značně intolerantní, je možné nalézt množství lidí, kteří takovéto jednání tolerují, nebo přímo propagují. Můžeme sáhnout k příkladu nám blízkému - komunistické diktatuře. Tyto zkušenosti byly sice velmi bolestivé, avšak někteří jedinci jsou již více ostražití, aby svou volbou či nečinností nevedli národ k zániku. Přesto problém možnosti znovunavrácení tyrana nás trápí stále dál.¹⁶

¹⁵ *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*. 1. vydání. Praha: Academia, 1995. s. 268.

¹⁶ Srov. tamtéž, s. 267-268.

Původní Marxovo myšlení bylo logické. Vznikalo jako reakce na přelom 18. a 19. století, kdy byl obyčejný člověk (jedno jestli muž, žena či dítě) byl žít v nelidských podmínkách a pracovat až 14. hodin denně za nedostatečný plat. Marx s Engelsem tak přišli s myšlenkou socialismu. Na počátečním záměru nebylo nic špatného, bohužel se Marx dostatečně nezabýval i etikou. Morálními aspekty socialismu se nezabýval, proto mohl na Marxově ideologii stavět Stalin. Aniž by marxistické zásady výrazně porušil, přetvořili Lenin a následně i Stalin jeho myšlenky na vnucování socialismu lidem pomocí teroru a násilí.

I přesto, že Stalinův režim ničil ideál marxismu, na marxismus jako takový Machovec nezanevřel. Marxistická ideologie je mu koncepcí bojující proti egoistickému individualismu, díky které máme možnost ptát se na otázky po lidském Já v kontextu s dějinným, sociálním, ekonomickým a společenským vývojem. „*Machovec se považuje za žáka Karla Marxe, protože vystupuje proti redukci na Já a Ty, a nachází v Marxovi kontrapunkt, jenž lidské Já zakotví ve světových dějinách, ve společenských dějinách a v kosmu.*“¹⁷

U nás se marxismus vyvinul v neostalinismus, který v mnohých zanechal děsivé vzpomínky. Nejvíce se ona hrůzovláda projevila za vlády Gustáva Husáka,¹⁸ za nějž se rozvinula koncepce „stalinismu s lidskou tváří“. Teror té doby nespočíval v masových popravách a trestech, naopak byl postaven na pustošení lidské morálky. Tím byl vlastně Husák, potažmo Brežněv, horší než kdy Stalin mohl být, jelikož jejich postupy vedly k ničení národa morálně.¹⁹

Hlavně díky Husákovi a Brežněvovi vznikl největší odpor proti socialismu jako takovému. Lidé mají strach vrátit se k režimu, jehož počáteční myšlenka je sice dobrá, ale zdegenerovala k děsivému teroru. Ještě mnoho let bude trvat, než se lidé k původní Marxově myšlence vrátí a začnou ji opět zvažovat jako možnou variantu. Možné uplatnění Marxových myšlenek v budoucnu závisí především na dalším vývoji kapitalismu. Do té doby, než bude společnost dostatečně zklamaná kapitalistickými přístupy, marxismus u nás mnoho šancí nemá. Dokud bude alespoň polovina národa motivována ekonomií, svou finanční stránkou, bude tu i kapitalismus. Pak tu bude buď

¹⁷ ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 22.

¹⁸ Gustáv Husák - prezidentem 1975 – 1989.

¹⁹ Srov. ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 82.

kapitalismus napořád, dokud se lidstvo samo nezničí svým materialismem, nebo dokud někdo nepřijde s ještě lepší koncepcí.²⁰

Po této tragické éře se československý národ, trpící komunistickým útlakem, odhodlal k odporu. Protest se vyvinul v sametovou revoluci, která proběhla v listopadu 1989 v Praze. Během několika dní byla komunistická, spíše stalinistická, nadvláda rozehnána a čtyřicetiletá éra, s níž by se Karl Marx rozhodně neztotožnil, zmizela. Revoluce proběhla bez užití násilí. Tím končí éra zdegenerované větve marxismu.

Milan Machovec z tohoto vyvodil následující: „*Hlavní poučení, které jsme si z toho odnesli, je, že společnost nelze osvobodit tím, že ji uvrhneme do všeobecného strachu, že ani ty sebeušlechtlejší ideály nelze prosazovat terorem.*“²¹

Chybou není bojovat za nadosobní ideál a věřit v něj celou svou bytostí. Špatným se to stává až v době, kdy se jedinec začne zosobňovat s tímto vzorem. Pak totiž tento ideál ztrácí svou podstatu a dochází tak k příliš subjektivnímu pohledu na svět. Cílem už není dosáhnout svého ideálu, stáváme se tímto ideálem. Z dobrých úmyslů přecházíme k egoismu, přestože stále zastáváme stejné cíle. Věříme v jedno, ale konáme druhé. Takovíto stoupenci jsou nebezpeční svou „paranoiou?“ Z pozitivního ideálu vytvořili svými pokroucenými postoji zvrácenou ideologii, schovaní za hesla „čistého lidství“ a důstojného humanismu“²²

Lidská společnost je velmi úzce provázaná. Ať změníme kterýkoliv článek řetězce, vždy změníme postupně celou společnost. Změníme-li způsob živobytí, v návaznosti na tom změníme výrobu. Uspořádání společnosti se komplikuje a více se proplétá. Vztahy mezi lidmi jsou omezeny specializací. Není důležitější jedinec, ale kolektiv. Jedinec sám nic nedokáže, k tomu potřebuje pomoc. Vývoj společnosti ustavičně postupuje kupředu. Toto smýšlení vedlo nakonec k možnosti zneužití původních Marxových idejí, např.: „strana má vždycky pravdu“ a „o zásadních otázkách se nediskutuje“. Tak vznikla živná půda pro zneužití marxismu Leninem, Stalinem, Mao Ce-tungem a dalšími.

V etice jsou humanistické myšlenky sice všeobecně propagovány, ale zároveň opomínány. Sociálně-ekonomicko-politické poměry patrně působily na lidské nitro víc.

²⁰ Srov. ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*, s. 127.

²¹ Tamtéž, s. 127.

²² *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*. s. 255.

Ke změně budoucnosti dospějeme změnou sociálních poměrů. Člověk je jistými společenskými tlaky determinován.

Marx viděl v těchto tendencích problém, který následně zredukoval na problém „sociální“. Vykořisťování lze zabránit jen sjednocením dělnické třídy. Tato třída časem získala převahu, nekvalifikovaní jedinci se ocitli na nevhodných pozicích a z toho se odvíjel falešný dojem o vítězství proletariátu. Tento vývoj je ovšem zavádějící a nebezpečný, dovedl nás k názoru, že příroda je tu jen pro naši potřebu a měli bychom jí užít beze zbytku. Tímto ničením přírody se lidstvo pomalu ale jistě žene do záhuby.²³

Období nesmírného rozmachu techniky spolu se neustálými změnami v politických zřízeních a negativních reakcích na ně – revolucemi – způsobuje některým lidem zmatek v myšlenkách a postojích. Snaha o řešení situace je některými lidmi zpracovávána myšlenkově velice blízko postojům Tomáše Akvinského. Některé skupiny se k myšlenkám Tomáše Akvinského a podobně smýšlejících hlásí vědomě. „A spolu s tím ovšem přesvědčení: ‚Vím, že Spasitel můj žije a že v den poslední povstanu ze země...‘ (JOB, 19, 25). Tím spíše, protože v křesťanství se domnívají nalézt také pevnou, věky prověřenou oporu proti revolučním snahám dělnictva, proti marxismu.“²⁴

Podstata marxistické ideologie spočívá především v myšlence odcizení člověka. Jde především o odcizení ekonomické, ale i o zneužití vědy. Machovec byl zastáncem Marxova historického materialismu, kde je dnešní svět chápán jako postavený právě na odcizení člověka, který je závislý na ekonomických a ekologických vlivech a jejich vzájemném prolínání. Změní-li se princip fungování společnosti, změní se i politika státu a tím vzniká prostor pro změnu a vývoj morálky. Tento princip můžeme analogicky uplatnit i na dějiny křesťanství - společenské vlivy dávají vznik náboženským převratům. Je však nutné dodat, že v současné době lze uvažovat především o společenských důvodech. Je možné toto aplikovat i opačně – převrat či nový směr má vliv na materiální situaci společnosti.²⁵

Machovec kritizoval na Marxově teorii její nepropracovanost vzhledem k náboženství a filosofii. Nepovažoval Marxe za člověka, který o nich neuvažoval,

²³ Srov. MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku*. Brno: „Zvláštní vydání“, 1998. s. 275-276.

²⁴ MACHOVEC, M., *Novotomismus: O teologii a filosofii současného katolicismu*. 1. Vydání, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962. s. 9-10.

²⁵ Srov. ŽDÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 84.

pouze je nerozvinul ve své teorii a tím umožnil chybný výklad jeho myšlenek. Jeho následovníci nezahrnuli hodnoty náboženství a filosofie a tím se dopustili redukce potřeb člověka.²⁶

Podle Marxe je nejdůležitější realizovat humanismus, na čemž postavil celý svůj plán, který měl za hlavní cíl odstranit odcizení. Snažil se toho dosáhnout rozborem kapitalismu, bojoval proti vykořisťování dělnické třídy. Bohužel chybně usoudil, že nejlépe budou proti kapitalismu bojovat ti, kteří nejvíce strádají. Na vykořisťované dělnické třídě chtěl postavit socialistickou společnost. Neuvědomil si, že dá-li těmto lidem moc, zneužijí ji mnohem hůř než majetní lidé.²⁷

Vedle tohoto chybného úsudku se Marx zmýlil ještě v jednom. Věřil, že se kapitalismus sám zničí a vyspělé průmyslové (kapitalisticky založené) státy přijmou marxismus jako správné státní zřízení. Což se samozřejmě nestalo, kapitalismus nejenom že nezanikl, ale dále se rozpíná po celém světě. Marxismus se udržel pouze v zaostalém Rusku. Vyspělým státům Marxovy myšlenky prospěly, zatímco Rusku spíše uškodily.

Marxistům nejde o dosažení ráje jako křesťanům, ale o odstranění již výše zmíněného odcizení. Nikdy nepopírali existenci nadpřirozené instance, ale pouze klamné představy o zásahu z jiného světa. Obhajovali duchovno a za podstatné nepovažovali věci, ale lidské hodnoty a hlubší propojení celého lidstva.²⁸

Na základě Marxových idejí věřili jeho následovníci tomu, že sobectví jedinců lze odstranit tím, že všichni budou mít práci a výroba se stane společnou věcí. Časem se ale ukázalo, že tato potřeba vlastního majetku a života sama za sebe, z čehož vyplývá lhostejnost, není jen v soukromém vlastnictví, ale je zakořeněna už v dělby práce. To už poznal i Marx, ale prostředky k odstranění těchto jevů dát nedokázal. Možná je to i tím, že dnešní společnost je již příliš industriální. Společnost bez dělby práce zkrátka existovat nemůže. Ani podporování společensky provázaných vztahů, změna politického systému či ekonomických poměrů není dostačující. Domluvy o tom, jak žít lepší život, k lepšímu životu nepovedou.²⁹

²⁶ Srov. ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 84.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 83.

²⁸ Srov. tamtéž, s. 39.

²⁹ Srov. *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*. s. 269.

Machovec zmiňuje termín dialogického ateismu, čím je míněn ateismus srovnatelný nebo možná i nadřazený teologii. Z náboženství je potřeba zachovat pozitivní aspekty, jako je láska k bližnímu a jiná pozitiva, a ty dále silněji než dříve preferovat. Tento koncept pochází od Marxe a bývá označován za původní marxistický ateismus. Marxovi následovníci však tuto koncepci nepřijímají. Ti, jež ji přijímají, věří, že náboženství je nástroj sloužící k seberealizaci.³⁰

Stalinem prosazovaný marxismus již skončil vzhledem k tomu, že jeho ideálem nebyl pokrok, vývoj národa k lepšímu, ale snaha zůstat u moci tak dlouho, jak jen to bude možné. Tento marxismus je společný Marxovu učení jen názvem, nikoli však myšlenkami. Proto má marxismus šanci opět povstat, ale jen založen na původní ideji boje proti sociální nerovnosti.

Podle Machovce bychom se měli snažit vrátit k marxistickým kořenům, tedy přímo k Marxovi bez přihlídnutí k leninismu, stalinismu. Aby marxismus měl šanci ještě někdy být užít, objeven, je potřeba se oprostít od těch následovníků, kteří ušlechtilé cíle pouze zneužívali. Je třeba začít s marxismem od začátku a změnit ho jen do té míry, aby zapadal do současné společnosti a měl možnost využití.

Naplnění marxismu dosáhneme navrácením k přirozenému stavu, zbavením se odcizení. Machovec v tom vidí možnou budoucnost marxismu, možnost navrácení se a znovuobjevení. V naší zemi je to teď nemožné. *„V tomto ohledu má marxismus budoucnost. Teď je kompromitovaný. Ale Marx bude jednou znovu objeven. I Augustin byl zapomenut a po čase znovu pochopen. Marx není mrtvý pes. Přestože v naší zemi teď ano. Jsem jedním z velmi mála lidí tady u nás, kdo si může dovolit říct něco dobrého o Marxovi. Mám výhodu v tom, že jsem dvacet let neměl s režimem vůbec nic společného.“*³¹

Marx, přičemž Machovec sám s ním souhlasí, zastává názor, že vývoj společnosti je daný především principy dělby práce a musí nutně časem vést ke změnám duchovní stránky společnosti. *„V přírodním prostředí naší planety je nejvýznamnější to, co si vytváří člověk sám.“*³² Společně pak oba zastávali určitý determinismus, jisté předurčení společností.

³⁰ Srov. ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 9.

³¹ Tamtéž, s. 84.

³² MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku*. s. 276-277.

Ovšem dále se Machovec s Marxovými myšlenkami neztotožňuje: Marx se zabírá především socio-ekonomickým prostředím, je zaměřen na revoluční propojení dělnické třídy jako reakce na vzkvétající nacionalismus. Podle Machovce tato myšlenka marxismus omezuje, směřuje ho příliš úzce. Dále se rozchází s Marxovým názorem v myšlence nepřetržitého pozitivního rozvoje společnosti. Tato myšlenka je dle Machovce založena na židovsko-křesťanské tradici, čímž se marxismus odklání od své vědecké funkce a přiklání se k mystifikaci. Poslední z hlavních rozporů mezi Marxem a Machovcem tkví v technickém pokroku lidstva. Zatímco Marx věřil, že takto dospějeme k osvobození, Machovec v tom vidí cestu k sebezničení.³³

Marx se věnoval problematice determinismu, kde je člověk determinován určitými společenskými jevy, které není schopen potlačit, i kdyby k tomu byl nucen. Naopak pokud ho v jeho vývoji podpoříme a nebudeme se snažit tyto jevy omezit, přispěje to rychlejšímu rozvoji jeho i společnosti, ve které se pohybuje. Uveďme si příklad: člověk, který se narodil do určité doby a společenské úrovně, tak v jiné společnosti, ač mu to bude přikazováno, bude stále ovlivněn tím, v čem vyrůstal.

Podle této teorie také existují určité dějinné tendence, které pokud panovník nerespektuje a nejde v jejich směru, tak veškeré jeho činy a snahy jsou v budoucnu přetvořeny jinými lidmi. Marx rozlišuje dvojí pojetí dějin. První pojetí bychom mohli přirovnat k tomu, co se učíme v hodinách dějepisu – panovníci, letopočty, události – toto označuje za „dějiny“. Avšak daleko důležitější a výraznější vliv mají tzv. „DĚJINY“, které v sobě ukrývají daleko silnější tendence, které ony malé „dějiny“ ovládají jako otroka. V momentě, kdy si Marx uvědomil existenci „DĚJIN“, transformuje se tímto zjištěním z vědce na starozákonního „proroka“ velkých dějin, jelikož ty malé považuje pouze za jejich hračku. Tyto velké dějiny si bez ohledu na činnost a snahu malých samy vytvoří reformátora, bojovníka či kohokoliv jiného, kdo způsobí převrat, revoluci, která nevyhnutelně změní dosavadní snahy těch malých dějin.³⁴

³³ Srov. MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku*. s. 276-277.

³⁴ Srov. tamtéž, s. 277.

3 Křesťanství v Machovcově díle

Již z nejstarších biblických pramenů vyplývá tak vyhraněný a specifický monoteismus, ke kterému nemůžeme najít adekvátní srovnání. Požadavek Boha být jediným není tak neobvyklý, avšak zákaz zobrazování a představování nutí člověka k mnohem většímu úsilí při stanovování svých postojů a názorů, což vyžaduje mnohem větší zapojení intelektu a vůle. Pro současné lidstvo, ovlivněné mnoha kulturami, je těžké blíže si představit, jak vnímali tehdejší lidé *boha Abraháмова, Mojžíšova či Jácobova* před vlivem řecké a římské kultury. Současný člověk si tvrdošíjně představuje Boha jako osobu korigující dění na zemi či *pána vesmíru* a buď v tuto představu věří nebo ne, ale těžko od ní ustupuje.³⁵

Projev Božího království je popisováno jako především úzce propojená společnost z dávné minulosti. Pokračoval v averzi k politice, kritice státního zřízení a vyšších vrstev, které tento dokonalý projev skutečnosti potlačoval, ohrožoval.

„V budoucnu dojde Izrael spásy! Ba celý svět se radikálně změní a bude vysvobozen! Vzejde ideální říše, kdy skončí útisk a krveprolévání, kdy „meč se v radlice přetaví“ (Iz 2, 4), kdy dojde k harmonii nejen mezi lidmi, ale i s celou přírodou.“³⁶

Čím náročnější, složitější a tyranizovanější byla společnost, tím intenzivnější byla snaha proroků lidem předkládat vidinu budoucí říše jako dodání síly k vytrvání v naději a morálce.

Tak se postupem času – stále časově blíže období Ježíše – rozvíjejí prorocké schopnosti a myšlení a vytváření vidin budoucího života. Tento vývoj je velice důležitý pro pochopení vzniku a rozšíření raného křesťanství.

Vzniklá potřeba lidí zabývat se podrobněji a hlouběji lidskou existencí byla náboženstvími prohlubována a byla tak schopna poskytovat lidem prožitky a představy, kterých každodenní život schopen není. „Tak začalo z nenápadných kořenů zrát cosi, co později – křesťanskou a posléze islámskou, ale později i liberálně demokratickou a socialistickou misí bylo vneseno i k jiným národům – začalo ukazovat nesmírnou sílu,

³⁵ Srov. MACHOVEC, M., *Ježíš pro moderního člověka*. 2. vydání. Praha: Akropolis, 2003. s. 31.

³⁶ Tamtéž, s. 39.

začalo formovat reálné osudy milionů v jejich nadějích i v jejich tragice. *Budoucnost* se začala jevit pro člověka tím nejdůležitějším...³⁷

Brzy se touhy po lepší vidině budoucnosti začaly upínat k *postavám*, které se objeví a *slíbenou* vizi uskuteční. Opора v představách o Mojžíšovi, který vyvedl svůj lid z Egypta, či o králi Davidovi, podporovala v izraelském lidu představu, že i pro ně jednou přijde velký člověk, který je přivede k novému věku blaha. Představa o prorokovi existovala napříč celým izraelským národem, avšak bližší představy se odlišovaly.

Teilhard de Chardin si povšiml, že cokoliv mající přivodit změnu, či nastolit nový věk, přichází *nejdříve jen jako zdání toho nového*, které se snaží na sebe strhnout pozornost končící éry ve snaze udržet moc původního. Tím „zdánlivě novým“ bylo na počátku naší éry něco jiného než Ježíšův příchod. Z římského pohledu to byly skupiny fanatických stoupců, kteří se jevíli jako hlavní a ohrožující problém pro římské impérium. Z pohledu židovského to zase byly skupiny radikálních sekt, které se vymykaly společenským představám.³⁸

Byl-li posléze Ježíš popraven pravděpodobně za spoluúčasti těchto dvou vlivných skupin, byl tento čin pro Ježíšovy žáky více než podstatný, avšak pro obě skupiny to byla pouhá část jejich působení a tedy něco ne tak neobvyklého. Navíc, jak Machovec poznamenává, je příhodné označit vnímání této problematiky jako „přezíravý nezájem“. Jedině tímto můžeme objasnit, jak je možné, že o křesťanství nejsou ani od jedné ze zmíněných vrchností četné zmínky až do římsko-židovské války v šedesátých letech prvního století, která upozornila všeobecně na dění v Izraeli. „A tak, ve stínu ostatního, mohlo – všemi zanedbáváno – vyrůst ze společenského kvasu to nejpozoruhodnější v něm...“³⁹

Můžeme spekulovat, kdy se o Ježíšovi začalo v určitém okruhu jeho blízkých tvrdit, že má nejen schopnosti prorocké, ale i něco mnohem silnějšího – mesiášství. Tato skupina se bude brzy ke svému okolí stavět tak, že jim je dovoleno rozumět a vidět něco, co je ostatním skryté. Samozřejmě že tento názor byl ze začátku v opravdu až zanedbatelné menšině, avšak takový průběh rozšiřování myšlenek je zcela běžný v každé situaci.

³⁷ MACHOVEC, M., *Ježíš pro moderního člověka*. s. 39-40.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 50.

³⁹ Tamtéž, s. 51.

Římský úředník neznající problematiku židovské tematiky se mohl skutečně rozhodovat z pohledu na Ježíše jako na buřiče a odpůrce Říma, nicméně je dochovaná i varianta, že jeho jednání byla jakási nerozvážená msta židovským vůdcům. V každém případě se dá usuzovat, že samotné odsouzení Ježíše proběhlo patrně na základě bezdůvodných nařčení nebo nevhodného převedení římského práva.⁴⁰

Je snad v povědomí každého z nás, že i bez činností člověka se v přírodě běžně vyskytuje násilí, avšak člověk jako jediná bytost obdařena rozumem a empatií má možnost rozhodnout se a nečinit tak. Machovec si však neodpustil poznámku o tom, že je v naší historii poměrně snadné cíle stanovit, avšak jejich realizace je nad míru složitá a náročná. Je zde ovšem riziko toho, že začnou-li se představy o utrpení spojovat s náboženskými a politickými ideologiemi, tak i když na jedné straně nastane přiblížení problematiky pro „kulturní a odpovědnou bytost“, na druhé straně může vzniknout podpora těch „původních primitivních sadistických mechanismů“, nabíjet je jistou silou – tak vzniká fanatismus a vraždění, již v mnohem větším měřítku, než v původním.⁴¹

V době Ježíšovy smrti vznikalo podezření, zda jde o skutečného proroka, nebo jen o podvodníka, jenž si zaslouží odsouzení k smrti. Jaký má Ježíš význam pro naši budoucnost, posmrtný život aj.? Ovšem bojovat proti židovství coby příčině Ježíšovy smrti, skutečného proroka, bylo nesprávné, přesto přijímané ještě po mnoho generací.

Ona myšlenka o vině celého židovského národa se na mnoho staletí ukotvila v mysli mnohých a následky, které v sobě nesla, byly tragické, zasahovaly do celého světa, až vyvrcholily v něco do té doby nepředstavitelného – holocaust. Jako kdyby „stará křivda“ měla být židovskému lidu neustále předkládána jako důvod toho, proč mají trpět. Teprve až v současné době se objevují radikálnější postoje se snahou s touto představou definitivně skoncovat a ukončit tak dlouhou dobu útlaku židů pod záminkou odplaty.⁴²

Milan Machovec, a mnoho teologů a historiků, si klade otázky typu: Jak je možné, že Ježíšovou popravou neskončily jeho myšlenky v zapomnění, jako se to stalo již mnoha myslitelům a prorokům? Očekával-li se brzy po Ježíšově smrti nástup nové éry božího království a nestalo se tak, jak je možné, že Ježíšovi blízcí překonali zklamání z nastalé situace, ba dokonce pokračovali v šíření své víry a přesvědčení?

⁴⁰ MACHOVEC, M., *Ježíš pro moderního člověka*. s. 124.

⁴¹ Srov. tamtéž, s. 126.

⁴² Srov. tamtéž, s. 152.

Pro další rozvoj křesťanské víry byl nenahraditelný Petr, který dál zvěstoval a šířil víru a zázrak zmrtnýchvstání. Díky němu se upustilo od přicházejícího božského království, potlačilo ji Ježíšovo vítězství nad smrtí, království dosáhneme časem. *“Beze sporu především touto vírou v zmrtnýchvstání se křesťanství stává mnohem více než jiné náboženské soustavy – náboženství paradoxu, jak to vyzvedává např. Albert Schweitzer, tj. náboženstvím překračující neúprosné zákony logiky života a smrti.”*⁴³

Ježíšovou smrtí se křesťanství dostává na rozhodující rozcestí. Buď lidé Ježíšovu božskou podstatu kvůli jeho smrti popřou, nebo budou věřit i nadále, přestože Ježíšova smrt byla pro ně něco nevidaného, nepochopitelného. Málem byl křesťanství konec dříve, než se vůbec mohlo pořádně ujmout a rozšířit. Pak ale přišly Velikonoce a zmrtnýchvstání. Ježíš najednou dává celému „svému hnutí“ nový důvod k víře, k uctívání. Tato událost umožnila Petrovi sjednotit Ježíšovy zastánce a rozšířit křesťanství po celé Evropě, později po celém světě.

Šířily se i zvěsti (nejen před vydáním evangelií – ale i třeba v osvícenství) o lži apoštolů, kteří Ježíšovu mrtvolu jen odnesli a zmrtnýchvstání si vymysleli. Nebo že nešlo o opravdovou smrt, ale o záměnu se Šimonem pod křížem, snad i lékařskou manipulaci atd. Tyto příběhy jsou dnes všeobecně odmítány. Apoštolové si tedy celé zmrtnýchvstání vymysleli, a pak putovali do různých koutů světa, aby šířili křesťanství? Byli pronásledováni, zabíjeni a mučeni pro Ježíšovo jméno. I přes smrt Ježíš zvítězil, překonal smrt a očistil tak lidstvo. Takovéto sebeobětování by nikdo nespáchal, pokud by si nebyl skutečně silně jist, že taková víra má smysl.⁴⁴

Milan Machovec píše, že i když bylo mnoho osobností, které uchvátily miliony lidí, žádný Ježíše nepřekonal intenzitou a rozsahem. Pro učení Kristovo se umíralo mučednickou smrtí i vraždilo. Nechalo se jím ovlivnit mnoho skupin, národů i celé epochy. Lidé, kteří se pokoušejí definovat vznik tohoto myšlení, si pokládají otázku, zdali Ježíšovo poselství nevzniklo náhodou, či „bylo snad jen iluzivně kumulováno kolem člověka, který byl vlastně jako desítky jiných?“⁴⁵ I pro lidi, kteří uvažují tímto směrem, ale dále navazují otázky ohledně „vlivu a smyslu Ježíše tradovaného v mysli lidí“⁴⁶. O významu vlivu této tradice.

⁴³ MACHOVEC, M., *Ježíš pro moderního člověka*. s. 165-166.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 166-167.

⁴⁵ Tamtéž, s. 8.

⁴⁶ Tamtéž, s. 8.

Argumentuje tím, že pouhé omyly a náhody by nezpůsobily dva tisíce let „vření“. I kdyby z počátku nebyla myšlenka tak silná, za stovky let bojů a svárů se k tomu muselo přidat něco závažného, podstatného, dotýkajícího se lidské osobnosti. Poukazuje na to, že Ježíš jako zvěstovatel je mnohem podstatnější pro budoucí dění, než průběh života Ježíše Nazaretského. Pokusy vytvořit přesnější představu o jeho životě a vlastních myšlenkách jsou takřka nemožné. Spisy, o které se opíráme, jsou napsané dvacet až sedmdesát let po Ježíšově životě. Navíc pro mnohé rozpory se dá oprávněně domnívat, že evangelia nejsou o reálném životě Ježíše Nazaretského, ale že jejich význam je jiný. Další problém vidí Machovec v tom, že z té doby nejsou jiné než teologické prameny, tudíž pokusy o sestavení jeho života převážně v 19. století jsou stejně nejisté jako snaha „restaurátora snažícího se odkrýt základní vrstvu mnohokrát přemalovaného obrazu.“⁴⁷

Na teorie o Ježíšově neexistenci a pouhému vytvoření jeho příběhu reaguje Machovec objektivními argumenty. Například zmíněné rozpory ve výkladu ukazují spíš na odlišné vnímání situace, než na vytváření stejného mýtu – to by rozpory snad nebyly, jednalo-li by se o mýtus? Navíc na rozšíření se původně podíleli hlavně Židé, kteří nepatří mezi velké tvůrce mýtů. Tak vyvstává mnoho dalších otázek, které teorii o vytvoření mýtu vyvrací. Pokud by mýtus vytvářeli Židé, proč by jej umísťovali do Galileje a ne do Judeje, kde byl příchod mesiáše očekáván? Tato a mnoho dalších nesrovnalostí a rozporů v evangeliích spíše poukazují na to, že vznikalo něco jiného než mýtus. Machovec tyto rozpory považuje za snad nejlepší důkaz historičnosti Ježíše.

Milan Machovec se nedomnívá, že by byl svět „spasen“, ale příchod Ježíše a následné reakce na jeho učení neoznačuje ani za omyl, ani za nepodstatnou zápletku lidské historie, nýbrž za počátek něčeho mnohem zásadnějšího.⁴⁸

„Pochopit Ježíše z lidských předpokladů znamená pro něj proniknout historicko-kritickou metodou na základě analýz různých vrstev tradice až k historickému Ježíši a jeho vizi Božího království. Machovec tak odmítá skepsi Rudolfa Bultmanna a některých jeho žáků, jimž se historický Ježíš ztrácí za kérygmatickým Kristem a jeho historické obrysy není možno rekonstruovat. Ovšem Ernst Käsemann ukázal na teologický význam Ježíšovy dějinné existence. Bez jejího zakotvení v evangeliích by se

⁴⁷ MACHOVEC, M., *Ježíš pro moderního člověka*. s. 11.

⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 18.

křesťanská zvěst stala obětí gnose. Pro Machovce má Ježíšova dějinná existence význam filosofický a humanitní.

Podle něj je logické, že dnešní věřící po zážitcích spojených s druhou světovou válkou a se současným trendem odmytologizování tradičních křesťanských pramenů mohou cítit potřebu zjistit, jak to skutečně/historicky tenkrát bylo. Mohou také uvažovat o tom, jaký smysl má milovat bližního, jelikož současný svět nemá tendenci hledat reálné cesty pomoci člověku žít lidštější život. Naopak nevěřící, ve smyslu hledajícího hodnotnější společenský život, nikoliv negativistický přístup k víře, si musí uvědomit současné rozsahy a dopady krize naší doby a jejich řešení nehledat jenom v ekonomických a politických situacích, ale mnohem hlouběji, blíže k člověku a jeho tradicím, abychom obstáli a mravně nepoklesli v obzvláště v kontrastu s rychle se rozmáhajícími se vlivy Dálného východu. Za základ evropské tradice považuje tři vlivy – řeckou kulturu, římské státnictví a židovsko-křesťanské náboženství a právě to by mělo být předmětem zájmu a pochopení i pro nevěřícího, aby byl schopen pochopit nejen sebe samého, ale i společnost a situace, ve kterých se ocitá.⁴⁹

„Machovec má hluboké sensorium pro to, co se v dějinách prosazuje, co v dějinách zůstává, co dějiny transcenduje. Nedá se odradit tím, jak mocenská instituce církve svou praxí deformovala Ježíšův zjev a jeho učení. Tím se distancuje od běžné argumentace marxistické ideologie odmítající křesťanství právě pro deformace, k nimž v mocenské politice církve docházelo. Proniká hlouběji, k samému jádru Ježíšova učení o bratrství všech lidí.

Otázkou zůstává, jak je možné, že Ježíš získal tolik stoupenců, když jim nesliboval dosažení božího království ihned tak, jak to dělala většina „proroků“ té doby? Ježíš jim na rozdíl od nich sliboval, trochu filosoficky, zvěstovatelem okamžitý nárok na člověka z hlediska „budoucího věku“ – toho, co následuje po smrti. Křesťanství se rozšířilo a udrželo právě proto, že Ježíš obyčejným lidem nevykládal filosofické koncepce o budoucím světě, o lepší budoucnosti za božího přispění, slibuje, že změníme-li sami sebe v nitru, dojdeme tak království božího a je tedy jen na nás, zda ho dosáhneme.⁵⁰

⁴⁹ Srov. MACHOVEC, M., *Ježíš pro moderního člověka*. s. 19.

⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 64.

4 Dialog marxismu a křesťanství

4.1 Definice a složitost dialogu podle Machovce

Na základě 6. kapitoly Dialog z knihy Smysl lidské existence jsem v následující části přiblížila Machovův pohled na význam dialogu. Pokusím se jeho myšlenky vystihnout a vzít je jako inspiraci pro správné uchopení mnou řešené problematiky.

Nepovažuje za dialog běžnou výměnu názorů tedy diskuzi. Dialogem míní něco mnohem hlubšího. Ne v tomto smyslu povrchnější výměnu zracionalizovaných myšlenek a argumentů, nýbrž hlubší propojení aktérů. Hovoří o „celkovém rozevření člověka člověku“, kdy do komunikace nejsou zapojeny pouze znalosti a názory, ale bytost jako celek se všemi jejími vnitřními parametry. Dialog tedy pokaždé bude jiný, originální.

Skutečný dialog není pouhá metoda komunikace. Skrývá se v něm určitý prvek lidské osobnosti, která nám dovoluje zrání a ujasňování si hodnot. Pozbýváme-li této schopnosti, je takřka nemožné rozvíjet se nad určitou hranici našich možností. *„Neumím-li se setkat bratrsky s jiným v jeho jinakosti, zůstávám sám lidsky podvyvinutým ubožákem. Kdo nedbá o vývoj jiných, ustrne především sám. Kdo zotročuje jiné, zůstane v posledu sám otrockou duší.“⁵¹*

Dialog je lidskému nitru jako systém chodu lidské společnosti. Oba dva mají za cíl ošetřit následky starodávného rozdělení lidí do profesních skupin - specializací. Dialog ošetřuje zmíněné lidské nitro, pečuje o individuální duši. Systém nahrazuje vnější důsledky specializace. I ta nejvyspělejší specializovaná společnost by bez systému nemohla fungovat, tak i člověk ovlivněn specializací pracovního procesu strádá nedostatkem dialogu, který mu negativní stavy pomůže ošetřit.

V 19. a 20. století nastává komunikační boom. Vzniká mnohem více příležitostí kolektivního vyžití, dokonce i organizace k tomu určené, avšak tyto příležitosti neznamenají zajištění dialogu, pouze příležitost jej vést. Je snad v povědomí každého z nás, že i když člověk žije v milionovém městě, chodí do práce, s přáteli na kávu apod., i tak se může cítit sám, součástí mraveniště, kde plní očekávání společnosti. I výborné pracovní místo člověku nemusí vytvářet pocit naplnění, není uspokojena jeho vnitřní touha. Dialog je schopen toto kompenzovat.

⁵¹ *Problém tolerance v dějinách a perspektivě.* s. 272.

Je zajímavé také sledovat, že odbornost se ne vždy ztotožňuje s moudrostí. Specialista může být ve svém jednání ubohý a nízký člověk.

Také nakládání s člověkem jako s „věcí“ v některých moderních disciplínách ubírá člověku to, v čem je jedinečný, čím se vymanil z přírody – svědomím. V uvědomění toho „jsem s někým“ nemáme hledat nadlidské jevy, jak činí náboženství, ani prostý fakt, neboť nikde krom lidské bytosti jej nenalezneme. Člověk, jako bytost mající svědomí si může svých činů vážit, tedy za ně nést odpovědnost. Vzniká zde poznání, že i druhá bytost, se kterou jedním, je také v pozici, kdy svým svědomím posuzuje jak mě, tak i sebe.

Skutečný dialog je „cílem i nástrojem“ humanizace zároveň. Nejde o pouhopouhé získání informací, na to má tato současná společnost vhodnější prostředky, ale o otevření se lidem okolo sebe ve snaze přiblížit se, být společenský v pravém slova smyslu.

Machovec uvádí určité předpoklady, které jsou důležité pro dialog.

První, nepochybně nepostradatelný, je odvaha rozevřít se, dát k dispozici nejenom svůj rozum a znalosti, ale celou svou osobnost včetně síly a slabostí, které máme. Pokud dáváme k dispozici pouze své znalosti, nejsme nic jiného než kniha informací a zkušeností. Takovýto postup vede k odcizení lidí, k omezení toho, co je lidské.

S prvním požadavkem souvisí i další podmínka dialogu. Ta spočívá v poskytnutí svého celého vědomí k dispozici druhému, ať už je to přítel či protivník. Jsem-li člověk usilující o pravdu a ne o potřebu vítězit, pak otevřením se nemohu nic ztratit, i když se může stát, že na čas prohrají. Tento požadavek dialogu se zdá být naivní, zpochybnitelný už jenom charakterem protivníka, který by byl schopen tento postup využít ve svůj prospěch, avšak jednáme-li podle toho, co je správné, měli bychom se snažit prosazovat tento postup jako princip jednání, který zachová v člověku lidskost a zamezí odlidšťování civilizace touhou po úspěchu za každou cenu.⁵²

Rozevřeme-li se člověku, jsme ochotni mu dát celé své vědomí, pak další podmínkou je zájem o člověka, se kterým mluvíme, a ne jen o předmět naší konverzace. Zabýváním se pouze předmětem, jak je typické při hledání tzv. objektivitu, získáváme pocit, že i když je věc sebevznešenější, nejde o člověka. Naše tvrzení jsou pak odosobněná a věc působí necitelně až nelidsky. Budeme-li chtít prosadit charitativní činnost, naše teorie a plány budou výborné, ale naše projevy budou odosobněné, pak

⁵² Srov. MACHOVEC, M. *Smysl lidské existence*. 1. vydání. Praha: Akropolis, 2002. s. 89.

zajisté budeme působit nevěrohodně. Nabízí se úvaha, zdali je důležité zrovna tomuto člověku se otevřít, jestli to má smysl. Necháme-li se pohltit racionalizací a takto k druhým přistupujeme, klesáme pod jejich úroveň už jen tím, že je soudíme. Spasení člověka na smrtelné posteli může působit jako těžení z okamžiku lidské slabosti, avšak jiný, hlubší pohled nám dává znát, že pro společnost není důležitý hlavně mladý, zdravý, pracující člověk, jak je typické v moderní době, ale že člověk, i pár minut před smrtí, je stále lidskou bytostí a ne věcí, nad kterou není třeba trávit svůj čas.

„Má-li se rozvinout dialog a jsem-li opravdu přesvědčen o hluboké závažnosti ‚své věci‘, pak nejen mohu, ale přímo musím – i v okamžiku nejvášnivějších sporů a vůči svému největšímu odpůrci – vidět v tom ‚druhém‘ již potenciálního spojence ‚své věci‘.“⁵³

Opravdový dialog také vyžaduje osobní angažovanost. Nejen vnímání druhého jako celého člověka, ale je důležité i exponování sebe v celém rozsahu, obzvláště dotýkat se i nepříjemných až ožehavých témat. Kalkulací se závažností, obtížností a smyslem úkolu opět klesáme pod úroveň druhých, bráníme tím svému osobnímu zrání. Nikdo není povinen nechat si „zlomit vaz“, avšak praktikování tohoto postupu jako principu jednání je racionalizací odosobněn a jeho chování vypovídá o tom, že „nikdo není povinen býti člověkem“. Vyhybání se obtížným tématům brání našemu osobnímu růst. „Neboť lidský život je už takový, že ‚neprobudím člověka‘, nezískám ani samu možnost ‚najít člověka‘ pokud pro své přesvědčení, pro ‚svou věc‘ a pro ‚toho druhého‘ neriskuji.“⁵⁴

Poslední předpoklad dialogu neradí, co musím, ale naopak poznamenává postupy, ke kterým se uchýlovat nesmím. Nelze přistupovat k dialogu jako k zápasu použitím moci, nátlaku apod. Toto je s dialogem v naprostém rozporu. Současná doba je bohužel přeplněná politicko-mocenskými zápasy a dialog se objevuje pouze v malém množství. Proč by člověk neměl použít těchto prostředků? Odpovědí je mravní odpovědnost nejen za sebe, ale i za svého odpůrce. Ano, i jemu tímto přístupem pomáháme na cestě k pravdě. Machovec poukazuje, že tyto myšlenky velice hluboce vystihuje Mahátma Gándhí svým učením o „cestě pravdy“ a o „nenásilí“. Evropa dlouho toto učení nechápala a považovala jej za pasivní kapitulaci před zlem. Gándhí však dával násilí přednost před kapitulací a raději by viděl Indii osvobozenou násilím než odevzdanou

⁵³ MACHOVEC, M. *Smysl lidské existence*. s. 92.

⁵⁴ Tamtéž, s. 93.

nepříteli. Usilováním o vyšší prostředky komunikace (tím se myslí oproštění se od způsobů zápasu) nutíme svým způsobem i soupeře k jejich používání.

Machovec věří, že epocha mírového soužití nastane a dosud vzácné myšlenky, jako má Gándhí, budou rozvíjeny a zaváděny po celé Zemi. Nezní to jako fantazie? A nezněla před časem cesta do vesmíru také jako fantazie?

Kromě předpokladů dialogu je třeba zaměřit se i na překážky, které musíme pojmenovat a postupně ze společnosti odstranit. Jedině tak se opět budeme přibližovat „humanizaci člověka“.

Za jednu z překážek považuje „relativně příliš malou vzdělanost a kulturní vyspělost mnoha individuů“. Uznává, že i prostý člověk je dialogu schopen, jelikož existuje tzv. přirozená inteligence. Polovzdělanost považuje mnohdy za nebezpečnější. Ale přeci jen je potřeba určité množství vzdělání, aby měl člověk co sdělovat svému okolí. Pokud ho není, není jeho Já schopné rozvoje.

Již zmiňovaná specializace je další překážkou, v tomto ohledu mluvíme však ve vztahu ke vzdělání jednotlivce, k níž se současná společnost přiklání. Kdyby společnost v tomto směru postupovala i nadále, dosáhneme toho, že celá společnost bude znát vše, ale jednotlivci pouze svůj úzce vymezený okruh. Pro vedení dialogu je nutnost společného tématu, jakéhosi obecného přehledu. Navrhuje například otázky světonázorové a mravní.

V současné době je však nejvlivnější překážkou princip hierarchizace lidské společnosti. Systém založený na nadřazenosti a podřazenosti mnohdy brání dialogu. „Hluboce náročný, vnitřně obohacující dialog může vést farář s ateistou, sotva však farář s biskupem.“⁵⁵ Za paradox se dá považovat i fakt, že ti nejvýše postavení nemohou očekávat dialog, jelikož každý s nižším postavením musí svá slova vážit. Panovníci, kteří si tento fakt uvědomovali, řešili tuto situaci například dvorním šaškem, jelikož pouze blázen si může dovolit říci králi pravdu bez obalu a příkras.

Není člověk, který by prohlásil, že o dialog nestojí, ale ne každý o něj má opravdu bytostný zájem. Za překážku nepovažuje neznalost toho, o čem dialog skutečně je, poněvadž to se dá naučit. Za problémem vidí Machovec moderní společnost vytvářející lidi, jejichž existence splyne s jejich funkčností v určitém mechanismu. Dialog je schopen vyvrátit onen mechanismus a tím tedy z určitého úhlu pohledu útočit i na člověka, který je jeho součástí. Zejména instituce úředního charakteru sloužící navenek

⁵⁵ MACHOVEC, M. *Smysl lidské existence*. s. 98.

lidem má tendence k sebeuzavření a samoučelnosti. Vznik instituce má vždy své opodstatnění, ale i když smysl její činnosti již nemusí být aktuální, má tendence udržet se jako každý „žijící tvor“ – fetišizuje své poslání, udržuje metody – a s nimi může srůst lidská bytost v jedno – vzniká byrokrat. Přestože jeho činnost vznikla z potřeby společnosti, tak v současné době představuje spíše živočicha udržujícího za každou cenu svojí pozici, i když možná neúčinnou.

Úřad, tvořený byrokraty, plní své úkoly dané společností, avšak kdyby je dokončil, nebyla by jeho činnost potřebná, tudíž se objevuje tendence vměšovat se do dalších oblastí působení, aby svoji existenci zachoval. Tento „paradox úřadů“ – plnění a neplnění úkolů – je pevně ukotven, dokonce až srostlý s jejich pracovníky. Navenek se úřadu velice těžko prokazuje nepotřebnost jeho úkonů, pouze z vnitřku jejich uzavřeného prostředí se dá upravit jejich působení. V této problematice vidí Milan Machovec nejzávažnější nebezpečí v rozvoji dialogu. Pokrok moderní doby si nedokážeme představit bez stále rostoucí specializace a tím způsobené institucionalizace. Avšak tím se dostáváme zpět k problému uzavření a samoučelnosti institucí a jejich odosobnění od člověka.⁵⁶

Tímto procesem ovšem vzrůstá množství lidí, jež jsou s institucemi pevně svázáni, a tím nemohou cítit „bytostnou potřebu dialogu“, dokonce k němu mohou cítit i odpor, jelikož opravdový dialog, jdoucí k jádru problému v celém svém rozsahu, by ohrozil jejich vlastní existenci srostlou s jejich funkcí. Úřady mohou vést diskuze, avšak dialogu jsou schopné pouze lidské bytosti, protože lidská bytost má přirozenou touhu po růstu, osobním sebepřekonávání, naopak tendence úřadu je sebezáchovná a sebeuzavírající. Smyslem humanizace by mělo být odstranění úřadů tohoto typu.

Statisíce lidí srostlých se svojí profesí jsou natolik izolovány od okolí, že i představa dialogu je téměř nemožná. V této moderní době je paradoxně dialog nejčastější v oblastech, které jsou dávno zažitě – milenecké lásce, komunitě, přátelství. Současné smýšlení společnosti označuje spíše dialog za něco nevhodného, neslušného. Považuje se až za nevhodné porušení komunikace, začne-li mluvit někdo příliš vážně. Vzniká „bludný kruh“ kde paradoxně je společností odmítán dialog sloužící k růstu osobnosti.⁵⁷

⁵⁶ Srov. MACHOVEC, M. *Smysl lidské existence*. s. 101.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 102.

Vnitřní dialog. Člověk je schopen nejen ústního dialogu, ale i dialogu sám se sebou, se svým lepším, budoucím či minulým Já. Je možné vést vnitřní dialog i se zesnulou osobou, pokud jsme znali velmi dobře tuto osobu a jsme schopni přijmout to, co by nám dotyčná osoba skutečně odpověděla. V minulosti byl vnitřní dialog zajištěn převážně rozhovorem s bohem, avšak člověk ve skutečnosti nemluvil s nadpřirozenou entitou, ale se svým „ideálním já“. Usilování o „ráj v nebi“ však bylo ve skutečnosti získáním vnitřního dialogu.

„Chtěl si ‚motlitbou‘ vyprosit mír od boha, ve skutečnosti však si tím získával jistý ‚vnitřní mír‘ sám.“⁵⁸

Moderní člověk svou racionalizací není často „dialogu s bohem“ schopen, cítí se v určitém slova smyslu ochuzen, nemá-li jiné formy dialogu.

„Zbavit se ‚boha‘ může moderní člověk poměrně velmi snadno: jde však také o to, aby tím neklesl pod to lidské, čím byla ‚modlitba‘ (mystifikovaný vnitřní dialog), nýbrž aby se dostal nad to, tj. k vnitřnímu dialogu nezmystifikovanému. Dosáhnout tohoto je nejtěžší úkol humanismu.“⁵⁹

„Člověk potřebuje ‚filosofii života‘ a ‚vnitřní dialog‘ v ohniscích svého pracovního a osobního úsilí, nejen večer nad knihami a v divadelním sále; a pro toto ještě humanismus své modely ‚vnitřního dialogu‘ prakticky vůbec nemá, v tomto smyslu – použijeme paradoxu – i novodobý ‚ateista‘ potřebuje najít svůj způsob ‚modlitby‘.“⁶⁰

Machovec dále uvádí, že vnitřní dialog není bezpodmínečně nutný pro běžný společenský život, ale je nezbytností při aspiraci na náročnější mravní vyspělost.⁶¹

Vztáhnu-li dialog konkrétně na tuto práci, tedy na dialog marxismu a křesťanství, za primární přístup považuji nejprve uchopení či spíše pochopení směrů jednotlivě v jejich plném rozsahu včetně aspektů, ve kterých spojitosti nemají, v analogii na vnímání dvou lidí vedoucí dialog.

Vnímáním marxismu a křesťanství jako celků se dostávám do fáze, kdy může vzniknout dialog. Tak oba myšlenkové směry mají stejný prostor a potenciál ukázat spojitosti a odlišnosti.

⁵⁸ MACHOVEC, M. *Smysl lidské existence*. s. 104.

⁵⁹ Tamtéž, s. 105.

⁶⁰ Tamtéž, s. 111.

⁶¹ Srov. tamtéž, s. 112.

4.2 Marxismus a křesťanství v dialogu

4.2.1. Marxismus a křesťanství v rozhovorech s Pöhlmannem⁶²

V knize editora Pavla Žďárského, *Hovory s Milanem Machovcem*, nalezneme mnoho diskuzí, debat a dialogů, s rozličnými osobnostmi, novináři... Pro tuto práci byly velice zajímavé rozhovory s Prof. Dr. Horstem Georgem Pöhlmannem, dr. h. c., německým evangelickým teologem. S Milanem Machovcem byli velice dobří přátelé, často diskutující v rovině filosoficko-teologických otázek, především dialogu křesťanství a marxismu.

Čtením těchto rozhovorů je zřejmé, že jejich rozhovor byl skutečně veden přátelským dialogem, avšak v přátelství je vítané sdělovat si své názory a myšlenky, i když se druhé straně nelíbí. Oba tak činili a je proto velice zajímavé sledovat dialog dvou přátel a zároveň zastánců svým způsobem odlišných pohledů na svět, marxistických a křesťanských.

4.2.1.1. Marxistické a křesťanské pojetí boží existence

Mezi marxismem a křesťanstvím můžeme určit mnoho rozdílů, především v pojetí smyslu života. Křesťanství k tomuto pojetí potřebuje Boha, marxista takovýto pojem nepotřebuje. V hledání smyslu jsou ale obě ideologie částečně sloučeny.

Oba směry jsou založeny na humanismu, tedy na člověku a jeho rozvoji, avšak každý zastává jiné metody. Je jim společná víra v lepší svět, v marxismu ho můžeme dosáhnout za našeho života, naproti tomu v křesťanství lepší svět nastane „po životě“ - posmrtně v božím království. I když křesťanství neodmítá myšlenku lepšího života v našem světě, podstatné zůstává, jakým způsobem k tomuto dojdeme. Na rozdíl od marxisty, nevěří křesťan na lepší zítřek bez pomoci boží instance. Marxista absolutního štěstí, lepší budoucnosti dosáhne skrze sebe, skrze člověka.

Lidstvo od počátku spojuje představa nespokojenosti s daným stavem a hledání něčeho lepšího, „jiného světa“. Touha po tomto „jiném světě“ je zmiňována už od vzniku židovství až třeba k socialismu. Jedná se o typický archetyp víry v pozitivní budoucnost. To vlastně nabízel i Marx, nejvíce stoupců si Marx získal svým přístupem, protože jeho reforma, pomoc nižším vrstvám, nespočívala v zajištění dostatku potravy pro všechny, ale v naději na lepší budoucnost, na nový pohled na svou existenci. Bylo to v době, kdy vliv židovství i křesťanství upadal. Uplatňovaly se spíše

⁶² Tato kapitola vychází z: ŽĎÁRSKÝ, Pavel. *Hovory s Milanem Machovcem*.

ideologie. „Není divu, že Marx – propojiv současně sociální bolesti s novým druhem prastarého eschatologického archetypu, měl rychle velký úspěch, protože milióny po něčem takovém toužily a kněží jim to dát neuměli. Nadto se jevílo skvělým, že Marx sliboval prostředky (organizaci, politiku a vědu) i cíle jen a jen ‚z tohoto světa‘, bez slibů ze záhrobí.“⁶³ Zájem o ideologie rychle vzrostl. Čím rychlejší byl nárůst zájmu o ideologii, tím bylo větší riziko rychlého úpadku. Bez kladných výsledků se objevilo příliš rychle prohlédnutí neomylnosti.

Jestli je křesťan lépe připraven na to, co ho čeká po smrti, marxista, potažmo ateista je lépe smířen se svým životem teď. Podle Machovce je velmi pochybná a mnohdy egoistická představa doufat v život po smrti. Jde jen o planou naději, v kterou sice můžeme doufat, ale neměli bychom na ní spoléhat.⁶⁴

Přestože některé stěžejní prvky křesťanství a marxismu jsou si velmi blízké, sám Marx křesťanskou víru nezastával. Věřil, že náboženství je pouze nástroj, díky němuž ustrneme v určité pozici, místo abychom se vyvíjeli dále. K vytvoření lepšího světa, lepší budoucnosti nepotřebujeme Boha, ale naopak světskou transcendenci v tomto světě, ne mimo něj.

Ovšem v případě, že trpíme a nemáme žádnou naději v lepší zítřek, pak nám náboženství může pomoci. Jsme-li v pozici otroka, který nemá ve svém životě nic, proč by žil, právě i pro něho je tu Bůh. Mít naději v lepší existenci po smrti mu v jeho bezútěšné situaci dává důvod chovat se eticky, dobře, v souladu se svým nejlepším svědomím. Pokud ale pro něj existuje jiné, lepší východisko, pak je Bůh zbytečný a neměl by o něm snít.

Sníme-li o lepším životě, odradí nás to od orientování se na svůj současný život. Žijíme v sobě naději na lepší část života po smrti, ale nemáme jistotu, zda skutečně nastane. Co když ne? Marním tedy čas, který mi byl dán na tomto světě? Můžu něco změnit pouze tehdy, pokud se nebudu orientovat na následující bytí, ale zaměřím se na současnost. Jeden člověk v této společnosti nedokáže dosáhnout absolutního obratu k lepšímu, ale každá snaha ke zlepšení přispěje. Spoléhat na boží zásah, který by bez lidské snahy změnil stávající svět v ráj, je velice pasivní přístup. Sami bychom se měli postarat, aby byl náš život kvalitnější, jedině my máme schopnost změnit to, jaký svět ve skutečnosti je. Připustíme-li existenci Boha, současně s tím musíme uznat, že nám

⁶³ MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku*. s. 277-279.

⁶⁴ Srov. ŽDÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 50.

Bůh dal svobodnou vůli k vytváření našeho světa a že nebude zasahovat při každém problému, kde si připadáme bezmocní. Jde o chybný výklad boží dobroty a všemohoucnosti, považujeme-li Boha za otroka, sledujícího každý náš krok ve snaze zabránit všemu špatnému. Mimo jiné je člověk společenský tvor mající okolo sebe rodinu a přátele, s jejichž podporou může nastalé situace řešit. Nečekejme na boží zásah, pomozme si sami. „*Ale že by mě měla utěšovat nějaká mimosvětská instance či mimolidská osoba, která pravděpodobně neexistuje, o to se nikdo nemůže ani nechce opírat. Jak vidím, teologové nejsou schopni lidem dokázat nic jistého ani jim poskytnout jisté záruky. Lidé chtějí něco z té moci vidět, nenechají si namluvit nějaké báchorky. V našem technickém věku platí jen zajištěné, dokázané skutečnosti.*“⁶⁵ Takto Machovec vysvětluje své pojetí marxistického materialismu.

Pro Marxe není podstatné, zda Bůh existuje, či nikoli, ale jak se naše víra v něj projevuje. Toto pojetí není přímo ateismus, založený na popření boží existence, ale o možný vliv Boha na sociální dění. Má na naše činy Bůh pozitivní vliv? Proč by se měl věřící smířit s bídou tohoto světa? Protože je odkazován na posmrtný život? Ale to není podle Marxe správné. Neměli bychom se smířit se současnou společností beze snahy zlepšovat a rozvíjet, jen pro příslib lepšího po smrti.⁶⁶

Zajisté se dá mnoho vytknout na Marxových tezích, avšak tvrzení, že pro člověka je nejvyšší bytost člověk, nikoli Bůh, je však zpochybnitelná, jelikož by to vedlo k egoisticky zaměřenému pohledu na život a tím vzniklému sebepřeceňování člověka, kultu osobnosti atd.⁶⁷

Marx zastává názor, že křesťan se svou vírou degraduje a odrazuje k vytváření lepšího světa právě kvůli víře v onen svět, posmrtný. On a jeho následovníci nevěří v posmrtný život, a i z toho důvodu chtějí žít co nejlépe v současném životě. Proč by měli za života trpět, když po smrti nic lepšího nepřijde?

Milan Machovec na druhou stranu uznává, že není zcela pravdivé tvrzení o křesťanské nečinnosti v současném životě. Dodává, že jsou se svým osudem více smířeni, ale i tak kritizují současnou společnost, jež se stala zřetelně konzumní, současný styl života označují za pohodlný, a veškeré činnosti podle nich směřují pouze ke stále většímu uspokojení sobeckých potřeb. Ale kam se nám v tomto pojetí ztratil

⁶⁵ ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 38.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 11-18.

⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 28.

člověk? V koloběhu společnosti zapomínáme na lidi kolem sebe, stáváme se závislími na vymoženostech moderní doby a nejsme již schopni se bez nich obejít.

Je zcela lhostejné, jsme-li křesťané nebo marxisté, podstatné je, aby se člověk odvrátil od své sobeckosti a zaměřil se zase více na své bližní. Láska, společenská soucit atd. to je to, co nás dělá lidmi, ne náš majetek.

4.2.1.2. Víra v Boha nebo v člověka?

Milan Machovec, co by zastávce marxistických myšlenek, uznává teology a jejich přínos lidské společnosti. Proto se zaobírá myšlenkou, proč se dnešní člověk od křesťanství odvrací. Je to tím, že křesťanství není schopné dát lidem záruku existence Boha? Nebo tím, že pro lidi je jednodušší se takovýmito otázkám vyhýbat a od své víry tak upustit? Zastává tezi, že člověk Boha opustil ze zřejmých důvodů - opustil svou víru, aby neplatil církevní daně. I tyto úvahy vedou Machovce k přesvědčení, že křesťanství je „mrtvé“, tak jako kdysi hojně užívaná latina.⁶⁸

Tak jako to kdysi řekl Feuerbach: „Homo homini deus“ – „Člověk člověku Bohem“. Moderní člověk se neorientuje na Boha, ale sám na sebe. Je mnohem snazší pochopit svou existenci, než se odevzdat víře, kterou nejsme schopni rozumově pojmout.⁶⁹

Lidé se odvrací od víry v Ježíše, protože nevěří v Boha, který je stále chápán tak, jako ve středověku. Bůh pro nás není nic, jen nic neříkající pojem, protože tento pojem je nám vzdálený, neuchopitelný. Bůh se nedá snadno pojmout pro svou obsažnost, a kdybychom jej chtěli zredukovat na několik výrazů, ztratil by svojí podstatu. A nevěří-li lidé v tohoto Boha, proč by měli věřit v jeho syna, následovníka Ježíše? Neuchopíme-li jeden pojem, nemůžeme na něm stavět dál.

Snaha zredukovat Boha pro jeho pochopení je podle Machovce největší omyl současné společnosti. Na této snaze ale víra postavená není ani být nemůže. Podstata víry spočívá v našem přesvědčení o existenci Boha, který je nám oporou, pomáhá a naslouchá, přestože odpovědi se nám nedostane. Pravá funkce víry je věřit i bez důkazů. Jejich hledáním se dostáváme do slepé uličky – nemůžeme jej vysvětlit, aniž bychom ho tak nedegradovali na něco menšího, než ve skutečnosti je.

⁶⁸ Srov. ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 31.

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 35.

Víra je důvěra, odevzdání se, a to i když nemáme záruky. V našem životě také nemáme jistotu, že existuje láska mezi dvěma lidmi, přesto ji ale cítíme, stejně tak jako někteří věřící říkají, že cítí přítomnost „svého“ Boha.

Proč bychom nemohli věřit v Boha, kterého jsme nikdy neviděli, když ani city, nehmotné, neuchopitelné, také nejsou vidět, ale přesto jim věříme? Na tuto Pöhlmannem položenou otázku Machovec reaguje: „*Tedy náboženství je pouze subjektivistická citová záležitost, při níž rozum zůstává venku za dveřmi. Není to nic pro rozumné, nýbrž jen pro emocionální lidi.*“⁷⁰ Načež mu Pöhlmann vytýká, že takto být náboženství chápáno nemá. Náboženství je postaveno na rozumu, který musí překročit svá omezení, své hranice. Rozumem musíme přijmout víru, že existuje něco, co náš rozum nikdy zcela neobsáhne.

⁷⁰ ŽDÁRSKÝ, P. (ed.) *Hovory s Milanem Machovcem*. s. 35.

ZÁVĚR

Vypracování bakalářské práce bylo poměrně komplikované. Mým hlavním zdrojem problému se stala především literatura. Hned v první kapitole byl problém s růzností literárních publikací, které by bylo možno nějak komplexně shrnout a přitom nevynechat nebo klamně nevyličít určité důležité momenty Machovcova života. Snažila jsem se zaměřit hlavně na ty podstatné momenty, jež ho utvářely a díky nimž zastával právě tyto své názory. Přesto věřím tomu, že jsem dané kapitole věnovala dostatečné úsilí a podařilo se mi zachytit stěžejní okamžiky Machovcova života.

Druhá kapitola měla být původně věnována období Charty 77 a disentu. Bohužel jsem nenalezla dostatek podkladů, abych mohla tuto kapitolu důsledně vypracovat. Z těchto důvodů jsem tuto kapitolu po zralé úvaze raději vypustila.

Některé z dalších knih byly velmi těžko využitelné pro mou konkrétní práci. Buď se v nich k dané problematice autor věnuje jen zřídka, jakoby mimoděk, nebo šlo o knihu různých rozhovorů, z různých časových období, s různými tématy. Využít a uvést do souvislostí útržkovité informace z textu psaného formou rozhovoru bylo velmi obtížné. I tento problém ovšem nebyl nepřekonatelný.

Ještě stále k problémům s literaturou bych zmínila problém, že přímo tématu křesťansko-marxistického dialogu Machovec sám nevěnuje žádnou konkrétní knihu. Ale Machovcova díla jsou čtivá a zaměřená především na širokou veřejnost, jsou proto psána srozumitelným jazykem s užitím četných příkladů, někdy až příliš rozepsaných. I přesto bylo potřeba některé pasáže přečíst několikrát, aby byl výklad problematiky správně pochopen.

Během psaní této práce mě zaujalo Machovcovo pojetí křesťanství z jeho osobitého ateistického i tolerantního pohledu, porovnávat Machovcovy myšlenky s Marxovými, hledat co mají jejich postoje společné, co naopak rozdílné.

Pozorování vývoje dialogu mě donutilo se zamyslet nad reálnou možností uskutečnění možnosti propojení marxistických a křesťanských postojů. Sama za sebe věřím tomu, že určité části obou ideologií je možné, ne-li moudré, slučovat v jeden nový koncept. Bohužel i dobré myšlenky bývají často zneužity a původní pojetí je pak odmítáno v jakékoliv jiné – třeba i umírněné – podobě. (Tak jak to bylo s komunismem u nás).

Věřím ale tomu, že původní myšlenky každé ideologie jsou v praxi zkresleny, což způsobuje, že se možnost úplného naplnění původně dobrého politického systému stává v praxi utopií.

Bylo velmi obtížné pracovat s literaturou, která se daným tématem zabývá jen nepřímo, a vytvořit z takovýchto poznámek souvislý text. Mým cílem práce bylo zjistit, zda je skutečně syntéza křesťansko-marxistického dialogu možná. Přestože to z práce pravděpodobně přímo nevyplývá, myslím, že toto spojení je možné jen částečně. Jsou otázky, které jsou křesťanství i marxismu společné, ale zdaleka ne vše je možné v obou ideologiích použít. Na základě své práce věřím tomu, že ani sám Machovec nemohl být spokojen s křesťansko-marxistickým dialogem. Věříte-li v podstatu marxismu, jen těžko budete věřit i v Boha, tak jako křesťané. Poukazuje na to i fakt, že Machovec sám byl ateista.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura:

MACHOVEC, M. *Filosofie tváří v tvář zániku* Brno: "Zvláštní vydání--", 1998. 359 s. ISBN 80-85436-61-2.

MACHOVEC, M., *Ježíš pro moderního člověka*. 2. Vydání, Praha: Akropolis, 2003. 292s. ISBN 80-7304-033-6.

MACHOVEC, M., *Novotomismus: O teologii a filosofii současného katolicismu*. 1. Vydání, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962. 106 s. ISBN 25-196-62

MACHOVEC, M., *Smysl lidské existence*. 1. Vydání, Praha: Akropolis, 2002. 127 s. ISBN 80-7304-016-6.

Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. JINDROVÁ, K., TACHECÍ, P., ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.). 1. vydání, Praha: Akropolis, 2005. 376 s. ISBN 80-86903-13-3.

Problém tolerance v dějinách a perspektivě. K vydání připravil Milan Machovec. 1. vydání. Praha: Academia, 1995. 279 s. ISBN 80-200-0414-9.

ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.). *Hovory s Milanem Machovcem*. 1. vydání. Praha: Akropolis, 2008. 196 s. ISBN 978-80-86903-70-5.

Sekundární literatura:

Česká filozofie ve 20. století 1. Směry, osobnosti, problémy. 1. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity Brno, 1995, 361 s. ISBN-80-210-1222-6.

Česká filozofie ve 20. století 2. Biograficko – bibliografický slovník. 1. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity Brno, 1995, 186s. ISBN-80-210-1242-0.

Milan Machovec [online]. 2010 [cit. 2010-12-08]. Životopis. Dostupné z WWW: <<http://milanmachovec.cz/>>.

Nezapomeňte.cz : Jaké to bylo před rokem 1989 [online]. 2009-04-02 [cit. 2010-12-08].

Milan Machovec. Dostupné z WWW:

<http://www.nezapomente.cz/view/milan_machovec>.

Slovník českých filozofů / Vedoucí redaktor Jiří Gabriel. -- 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. 1998. 697 s. ISBN 80-210-1840-2.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I. – Bibliografie

Příloha II. – Fotografie

PŘÍLOHA I.

Bibliografie

Milan Machovec psal ne jenom v českém jazyce, ale i v německém. Jeho díla však byla překládána do mnoha dalších světových jazyků. I když bylo dílo primárně napsáno v češtině, patřilo pouze do samizdatové literatury. Knižního vydání v českém jazyce se dočkalo až o mnoho let později.

Knižní publikace v češtině⁷¹

- Logika 1951
- Husovo učení a význam v dějinách českého národa (Nakl. ČSAV, Praha 1953)
- O smyslu lidského života, 1957
- Utopie blouznivců a sektářů (s Markétou Machovcovou, Nakl. ČSAV, Praha 1960)
- O smyslu a metodě ateistické výchovy 1961 (s J. Macháčkem)
- František Palacký a česká filosofie (Rozpravy ČSAV, Praha 1961)
- Novotomismus (Nakl. politické literatury, Praha 1962), slov. 1964
- Bude katolická církev rehabilitovat Jana Husa? 1963
- Josef Dobrovský (Svobodné slovo, Praha 1964. Akropolis, Praha 2004)
- Svatý Augustin, 1967(Orbis, Praha 1967)
- Tomáš G. Masaryk, 1968, Graz 1969 (Svobodné slovo a Melantrich, Praha 1968. Riopress a Česká expedice, Praha 2000)
- Smysl lidského života Studie k filosofii života, 1965, Lublaň, Freiburg i Br. 1971 (Nakl. politické literatury, Praha 1965)
- Ježíš pro moderního člověka (Orbis, Praha 1990. Akropolis, Praha 2003) (V letech 1972-89 jako Ježíš pro ateistu)
- Filosofie v dějinách čes. národa (Problematika dějin české filosofie), 1958
- Masarykův sborník VII, 1991
- T. G. Masaryk a naše současnost, SI 1992

⁷¹ Česká filozofie ve 20. století 2. Biograficko – bibliografický slovník. 1. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity Brno, 1995, s. 95-96.

- Problém tolerance v dějinách a perspektivě (ed.; Předrevoluční jakobín aneb život plný paradoxů; K fil. základům tolerance; SI 1981; Academia Praha 1995 – Doslov in P. Teilhard de Chardin: Místo člověka v přírodě, 1967)
- Filosofie tváří v tvář zániku (Zvláštní vydání, Brno 1998. Akropolis, Praha 2005)
- Indoevropané v pravlasti (Akropolis, Praha 2000)
- Achilleus (Akropolis, Praha 2000)
- Smysl lidské existence (Akropolis, Praha 2002 a 2004)

PŘÍLOHA II.

Fotografie

Projev při odhalování sochy TGM v Havlíčkově Brodu, 15. června 1991

ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.). *Hovory s Milanem Machovcem*. 1. vydání. Praha: Akropolis, 2008.
s. 134

Křesťansko-marxistický dialog, Hamburk, 29. dubna 1965

Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. JINDROVÁ, K., TACHECÍ, P., ŽDÁRSKÝ, P. (ed.). 1. vydání, Praha: Akropolis, 2005. s. 17

Varhaníkem v kostele u sv. Antonína v Praze-Holešovicích, asi 1976

Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. JINDROVÁ, K., TACHECÍ, P., ŽDÁRSKÝ, P. (ed.). 1. vydání, Praha: Akropolis, 2005. s. 22

Udělení Medaile J. A. Komenského, Evangelická teologická fakulta UK, 1994

Udělení Řádu T. G. Masaryka, 2000

Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. JINDROVÁ, K., TACHECÍ, P., ŽDÁRSKÝ, P. (ed.). 1. vydání, Praha: Akropolis, 2005. s. 26

ABSTRAKT

RADLOVÁ, A. *Dialog křesťanství a marxismu v díle Milana Machovce*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky.

Vedoucí práce: PhDr. Jan Samohýl, Th.D.

Klíčová slova: marxismus, křesťanství, dialog, Machovec Milan, Ježíš, Karl Marx

Tato bakalářská práce se věnuje tématu křesťansko-marxistického dialogu a jeho vývoje v díle českého filosofa Milana Machovce. V první kapitole jsem se zaměřila především na důležité životní události tohoto filosofa. Kapitola je rozdělena do tří úrovní, Mládí a studium, KSČ a Po roce 1989. Druhá kapitola se věnuje pojmu křesťanství v díle Milana Machovce. Na tuto kapitolu navazuje srovnáním marxistických myšlenek s Machovcovými, tak jak se ve svém díle o marxismu Machovec vyjadřuje. Poslední kapitola informuje nejprve o vysvětlení dialogu a jeho přesného vymezení, dále pak navazuje sloučením křesťanských a marxistických myšlenek. Na závěr jsou připojeny přílohy, první shrnující bibliografii Milana Machovce v češtině, v druhé jsou přiloženy fotografie z důležitých momentů Machovcova života.

ABSTRACT

RADLOVÁ, A. *Dialogue of Christianity and Marxism in publications of Milan Machovec*. České Budějovice 2011. Bachelor work. University of South Bohemia of České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Philosophy and Religionistics.

Work leader: PhDr. Jan Samohýl, Th.D.

Key words: Marxism, Christianity, dialog, Milan Machovec, Jesus, Karl Marx

This thesis deals with theme of dialogue of Christianity and Marxism, and his development in work of Czech philosopher Milan Machovec. In first chapter I focused on important life happenings of this philosopher Milan Machovec. The chapter is split to three layers. *Mládí a studium, KSČ and Po roce 1989*. Second chapter deals with conception of Christianity in work of Milan Machovec. This chapter is connected with compare of marxism ideas and with Machovec ideas in the way of how Machovec things about marxism. Last chapter informs about explanation dialog and his exact limitation, next part is connected to consolidation Christians and marxism meanings. At the end are added attachments. First attachment summarises bibliography of Milan Machovec in czech language. In second attachment are pictures from important moment of Milan Machovec.